

УДК 78.071.1(430)+48.072

Олійник С. Ф.

Олійник Стефанія Федорівна – старший викладач кафедри композиції та історії музики Львівської національної академії України імені М. В. Лисенка.

ORCID iD. <https://orcid.org/0000-0001-8424-0906>

ТВОРЧИСТЬ РІХАРДА ВАГНЕРА У ПРАЦЯХ ПОЛЬСЬКИХ І ЛЬВІВСЬКИХ МУЗИКОЗНАВЦІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТЬ

Охарактеризовано переклади опер і праць композитора, науково-популярні монографії та статті у львівській пресі про творчість Р. Вагнера, видані у Львові польською мовою протягом кінця ХІХ – на початку ХХ століття. Особливе зацікавлення музикою Р. Вагнера у Львові припадає на другу половину ХІХ – початок ХХ ст., коли в театрах були поставлені більшість його опер. Особливість суспільної рецепції у Львові музичних драм композитора полягає в тому, що більшість постановок, окрім першої, були здійснені польською мовою. Розглянуто історію постановок опер «Тангейзер», «Лоенгрін», «Рієнці», «Летючий голландець», тетралогії «Перстень нібелунга» у Львові, а також їх переклади польською мовою. Зацікавлення творчістю Р. Вагнера спонукало до перекладів його публіцистичних праць («Мистецтво і революція», «Опера і драма»), а також до написання популярних статей, музикознавчих досліджень, монографій, виданих у Львові або ж створених львівськими дослідниками. Проаналізовано праці Леона Грудера («“Перстень нібелунга” Р. Вагнера»; «“Мова лісу” Ріхарда Вагнера (“Зігфрід”»)), Александра Бандровського-Саса («“Перстень нібелунга” – трилогія з прологом Р. Вагнера. Тематичний розбір з аналізом головних лейтмотивів, ілюстрований прикладами»), Леона Яна Пінінського («Про сучасну оперу і значення Ріхарда Вагнера, а також про “Парсіфаль” Вагнера»; «“Парсіфаль” Вагнера по тридцяти роках»), Маріана Дінстля («Ріхард Вагнер і Польща»), Здзіслава Яхімецького («Ріхард Вагнер»).

Ключові слова: музична культура Львова, Р. Вагнер, опера, переклад польською мовою, музикознавчі праці.

У музичному житті Львова в середині ХІХ – на початку ХХ століття привертають увагу постановки опер Ріхарда Вагнера та зацікавлення меломанів його творчістю. Історію львівських постановок опер «Тангейзер», «Лоенгрін», «Рієнці», «Летючий голландець», тетралогії «Перстень нібелунга» досліджено у працях Л. Кияновської¹, О. Паламарчук², А. Випих-Гавронської³. Особливості рецепції творчості композитора львівськими музичними колами здійснено у нашій статті «Рецепція творчості Ріхарда Вагнера в музичній культурі Львова»⁴.

¹ Кияновська Л. О. Опері Вагнера на львівській сцені // Українська музика : наук. часопис. Львів, 2013. Число 2 (8). С. 66–74.

² Паламарчук О. Р. Твори Ріхарда Вагнера на львівській сцені // Просценіум : театрознав. журн. Львів, 2003. № 3 (7). С. 11–15.

³ Wyruch-Gawrońska A. Lwowski teatr operowy i operetkowy w latach 1872–1918. Kraków : Universitas, 1999. 407 s.

⁴ Олійник С. Ф. Рецепція творчості Ріхарда Вагнера в музичній культурі Львова // Наукові збірники Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка. Вип. 35 : Музикознавчі студії. Львів, 2015. С. 102–112.

© Олійник С. Ф., 2018

Значне зацікавлення львів'ян музикою Р. Вагнера спричинило й інші вияви суспільної рецепції – переклад і видання його праць, появу музикознавчих досліджень, статей, рецензій, перекладів опер. Більшість із них, як і виконання опер композитора на львівській сцені, здійснювались польською мовою.

Мета статті – розглянути переклади опер і праць Р. Вагнера, монографії і статті у пресі про творчість композитора, видані у Львові польською мовою протягом кінця ХІХ – на початку ХХ століть і віднайдені в бібліотечних фондах міста.

Популярності Р. Вагнера в музичній культурі Львова цього періоду, ймовірно, найбільше сприяла орієнтація на музичне життя столиці Австро-Угорської імперії, на віденську моду, популярність певних композиторів, а також прагнення львів'ян бодай у культурному плані подолати статус провінційності. Розглядаючи постановки драм Вагнера у Львові, виявляємо цікаву тенденцію, яка з плином часу, у контексті сучасної моди виконувати опери мовою оригіналу, викликає щонайменше здивування – переклад опер Р. Вагнера польською мовою. Тільки першу постановку «Тангейзера» 1867 р. було здійснено силами австрійської, тобто питомо німецькомовної трупи театру Станіслава Скарбека¹ і виконано мовою оригіналу. Після ліквідації 1872 року австро-німецького театру нові постановки цих творів реалізувала вже польська трупа. Це відбиває й регіональні історико-політичні та національні тенденції того часу: неефективність германізації у Львова й Галичині, зростання політичного впливу польської громади.

Більшість тогочасних перекладів музичних драм композитора польською мовою здійснив львівський оперний співак, відомий виконавець вагнерівських драм – Александер Бандровський-Сас (Aleksander Bandrowski-Sas). Він дебютував у львівській опереті 1881 року під псевдонімом Александр Барський, удосконалював свою майстерність у Мілані в маестро Антоніо Саджованні (Antonio Sangiovanni) й у Відні – у Луїджі Сальві (Luigi Matteo Salvi), який спеціалізувався на виконанні музичних драм Р. Вагнера. Від грудня 1882 року працював у Львові, а протягом дванадцяти сезонів (1889–1901) був провідним солістом-тенором на сценах світу: Відня, Берліна, Мілана, Дрездена, Франкфурта-на-Майні, Нью-Йорка. Співак здобув славу незрівняного виконавця партій Тангейзера, Лоенгріна, Вальтера («Нюрнберзькі мейстерзінгери») і Зигмунда («Валькірія»), а також в операх Джакомо Мейєрбера і Джузеппе Верді. Митець був першим виконавцем партії Манру в однойменній опері Ігнація Падеревського (польська прем'єра відбулась у Львівській опері 8 червня 1901 р.). З 1904 року співак мешкав у Кракові, поступово відійшов від сцени, викладав у Краківській консерваторії та Музичному інституті. Він написав оперні лібрето до творів Людомира Ружицького, Болеслава Валлек-Валевського (Bolesław Wallek-Walewski) тощо.

А. Бандровський-Сас був справжньою окрасою львівських постановок «Лоенгріна» і «Тангейзера», здійснених у сезоні 1896–1897 рр., і мав незмінний успіх і велику популярність серед слухачів. «Театр став гордістю львів'ян, оскільки сягнув високої європейської музики», – зауважила театральна комісія². У 1898 році була поставлена опера Р. Вагнера «Рієнці» в польському перекладі А. Бандровського-Саса – він співав у кількох прем'єрних виставах. Незважаючи на схвальні відгуки публіки, критики розійшлися у своїх оцінках, відзначаючи посередній рівень оркестру, а також вибір для постановки мало вартісної, на їхню думку, ранньої опери композитора. Вистава витримала лише кілька показів, і її зняли з репертуару³.

¹ Нині – Національний академічний український драматичний театр імені Марії Заньковецької.

² Паламарчук О. Р. Твори Ріхарда Вагнера на львівській сцені // Просценіум : театрознав. журн. Львів, 2003. № 3 (7). С. 12.

³ Там само.

А. Бандровський-Сас здійснив більшість тогочасних перекладів опер Р. Вагнера – «Рієнці», усіх частин «Персня нібелунга», «Нюрнберзьких мейстерзингерів». Перший переклад «Лоенгріна» належить львівському польському письменнику Аврелію Урбанському (Aureli Urbański). Теодор Мьяновський (Theodore Mianowski) переклав «Летючого голландця» і «Валькірію», які увійшли до репертуару нового Великого міського театру (now is Lviv Opera House)¹. Про перекладача польською мовою «Тангейзера» відомостей немає. Примірник найдавнішого перекладу лібрето «Тангейзера» автору цієї статті вдалося знайти в бібліотечних фондах Львова. Його було видано до «першої вистави у Львові в театрі Скарбка 13 квітня 1897 р.»², автор перекладу не вказаний.

Якісно новий етап постановок опер Вагнера у Львові пов'язаний з відкриттям 4 жовтня 1900 року Великого міського театру (нині – Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької). Це один із найкрасивіших оперних театрів світу, а на час відкриття тут було найкраще технічне обладнання, системи вентиляції, опалення, освітлення³. Цікаво, що під час урочистого закладання першого каменя Міського театру 30 квітня 1898 року поет А. Урбанський продекламував свій вірш, присвячений цій події, а хор «Лютня» виконав хор пілігримів з опери «Тангейзер»⁴. Першим директором нової опери став Тадеуш Павліковський (Tadeusz Pawlikowski) – театральний режисер і критик, послідовник модерністського режисерського театру, і колишній директор театру у Кракові. Працюючи в театрі (1900–1906), він здійснив оновлену постановку «Лоенгріна» (1901), а також прем'єри «Летючого голландця» (1902) та «Валькірії» (1903). Т. Павліковський скрупульозно відпрацьовував кожну деталь, запрошував найкращих солістів, збільшив кількість музикантів оркестру до 60 осіб і забезпечив їх необхідними інструментами, вказаними в партитурі, працював із хором, з кожним хористом окремо, вимагав добирати костюми, малювати декорації за байроїтським зразком (автор – Станіслав Ясенський / Stanisław Yasensky)⁵. Йому вдалося залучити до оперного театру відомих диригентів: Францішек Спетріно (Franciszek Spetrino) представив публіці оновлену постановку «Лоенгріна» і «Летючого голландця» і, за словами критика, «оркестр <...> задовольнив би найбільш вимогливих меломанів Відня і Парижа»⁶. Філіп Брунетто (Philippe Brunetto) диригував «Валькірією», для якої оркестр було збільшено до 68 осіб.

Першою прем'єрою вагнерівських опер у театрі Тадеуша Павліковського став «Летючий голландець». Вистава відбулася 6 лютого 1902 року в польському перекладі Теодора Мьяновського. Головні партії виконували польські співаки: Йозеф Шиманський (Joseph Schimansky, Голландець), Гелена Рушковська (Helena Zboińska-Ruszkowska,

¹ Wypych-Gawrońska A. Lwowski teatr operowy i operetkowy w latach 1872–1918. Kraków : Universitas, 1999. С. 71.

² Tannhäuser i turniej śpiewaków w Wartburgu. Opera w trzech aktach. Słowa i muzyka R. Wagnera. Lwów : Nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1897. S. 7.

³ Терещенко А. Львівський оперний. Епоха Т. Павліковського в контексті міжнародних зв'язків // Musica Galiciana. Tom VII. / red. L. Mazepa. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. С. 130.

⁴ Dankowska J. Muzykolodzy lwowscy o Wagnerze (na przełomie XIX i XX wieku) // Musica Galiciana. Tom VII / red. L. Mazepa. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. С. 137.

⁵ Паламарчук О. Р. Твори Ріхарда Вагнера на львівській сцені // Просценіум : театрознав. журн. Львів, 2003. № 3 (7). С. 13.

⁶ Старух Т. Музичне мистецтво Львова: становлення фортепіанного виконавства і педагогіки у другій половині 19 – першій третині 20 ст. Львів : ВДМА ім. М. Лисенка, 1997. С. 23.

Сента), а партію Еріка і Пажа виконували українці – Євген Гушалевич і Філомена Лопатинська¹. Наступного року було вперше поставлено «Валькірію», другу частину з тетралогії «Перстень нібелунгів». Ця опера йшла також у польському перекладі Т. Мянновського, натомість іншу версію перекладу запропонував А. Бандровський, який виступив у ролі Зигмунда. Інші партії виконували: Зігмунд Моссоци (Zygmunt Mossoczy) – Гундінг, Конрад Завіловський (Konrad Zawilowski) – Вотан, Яніна Королевич-Вайдова (Janina Korolewicz-Wajdowa) – Зіглінда, Марія Гембаржевська-Завойська (Maria Gembarzewska-Zawojcka) – Брунгільда, Амалія Каспровічова (Amalia Kasprowiczowa) – Фріка. Зусилля і досягнення Т. Павліковського у постановці музичних драм Вагнера високо оцінила комісія 1906 року: «Музика Вагнера тривалий час видавалась неприступною. Побутувала думка, що тільки невелике гроно аматорів може «розсмакувати» цю музику й одержати насолоду. Викликає захоплення, що Львів наслідує кращі традиції серйозної музики і спромігся на вистави опер Вагнера настільки добре, що публіка зрозуміла ціну творів великого майстра і тільки йому властивого стилю»².

У 1906 році директором Міського театру було призначено Людвіка Геллера (Ludwik Heller), який обіймав цю посаду до 1918 р. За його каденції відбулися прем'єри «Зігфріда» (1907), «Золота Рейну» (1908) і «Загибелі богів» (1911). Уперше всю тетралогію було виконано в лютому 1911 року, і це була перша цілісна польська постановка «Перстня нібелунга», наступна – здійснена у Варшаві лише 1989 року!³ Ці вистави також звучали польською, у перекладі А. Бандровського-Саса. Окрім того, в актуальному репертуарі театру були «Тангейзер», «Лоенгрін» і «Валькірія». На головні партії Лоенгріна, Тангейзера і Зігфріда Л. Геллер запросив відомого українського співака-вагнериста Модеста Менцинського.

Варто розглянути перші музикознавчі дослідження творчості Р. Вагнера у львівській періодиці та виданнях кінця XIX – початку XX ст. Їх автори розкривають особливості музичної мови опер і реформу, здійснену Вагнером, зміст його музичних драм. Деякі автори досліджували тетралогію «Перстень нібелунга», частини якої тоді ще не ставились на львівській сцені. У газеті «Wiadomości artystyczne» («Мистецькі новини») розміщено статтю доктора Леона Грудера (Leon Gruder) «“Перстень нібелунга” Р. Вагнера»⁴. У ній йдеться про віденську постановку всієї тетралогії Вагнера, вистава якої тривала шість днів (20–25 вересня 1898 р.). У місцевій пресі висловлювалися сумніви, чи достатньо в публіки терпіння, зосередженості, розуміння змісту, щоб прослухати тетралогію за такий короткий час. Виявилось, що побоювання були даремними, адже публіка «захоплено і пристрасно слухала кожную частину <...> пильно стежачи за кожною нотою, кожною музичною думкою»⁵. Автор аналізує структуру тетралогії, послідовність частин, розкриває історію цілісної постановки «Персня нібелунга».

¹ Kyuanovska L., Petruk S. Wagner-Rezeption in der Musikkultur Lembergs (Polen/Ukraine) // Richard Wagner. Persönlichkeit, Werk und Wirkung. Hrsg. Helmut Loos. Red. Katrin Stöck. Markkleeberg: Richard-Wagner-Verband Leipzig, Helmut Loos und Sax-Verlag Beucha, 2013. S. 433.

² Паламарчук О. Р. Твори Ріхарда Вагнера на львівській сцені // Просценіум: театрознав. журн. Львів, 2003. № 3 (7). С. 13.

³ Dankowska J. Muzykolodzy lwowscy o Wagnerze (na przełomie XIX i XX wieku) // Musica Galiciana. Tom VII. / Red. L. Mazepa. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. С. 137.

⁴ Gruder L. Pierścień Nibelunga R. Wagnera // Wiadomości artystyczne. Lwów, 1898. Rok II. No. 27, 10 października. S. 201–203.

⁵ Там само. С. 202.

Успіх віденської вистави (публіка забажала, щоб тетралогію повторили!) Л. Грудер пов'язує з діяльністю головного диригента Густава Малера, під час роботи якого «<...> сцена віденської опери сягнула найвищого рівня досконалості <...> Як уміє Малер керувати оркестром і як уміє думку [Вагнера – С. О.] подати й виконати, найкраще свідчать оркестрові фрагменти <...> Кожен із тих музичних фрагментів є красномовним доказом великого таланту Малера і свідченням докладного знання диригентом Вагнерівських партитур»¹.

Інша стаття Л. Грудера «“Мова лісу” Ріхарда Вагнера (“Зігфрід”»)² має аналітичний характер, вона присвячена другій сцені «Мова лісу» із другої дії опери «Зігфрід». Автор переказує сюжет цієї сцени, звертає увагу на основні лейтмотиви, ілюструючи їх нотними прикладами – «мови лісу», пташки тощо.

Одне із перших досліджень про Вагнера, віднайдене в бібліотечних фондах Львова, належить Леону Пінінському (Leon Jan Piniński). Граф Леон Ян Пінінський був особистістю незвичайною: маючи аристократичне походження (рід Пінінських відомий щонайменше з XIV століття), він не задовольнявся долею багатого власника маєтків, а наполегливо працював над своїм всебічним розвитком, науковою та політичною кар'єрою: став доктором права й ректором Львівського університету, намісником Галичини протягом 1898–1903 рр., людиною енциклопедичних знань і широкої ерудиції; сферами його діяльності було право, політика і мистецтво. Він став меценатом і відомим колекціонером, музичним критиком і композитором. Його праця «Про сучасну оперу і значення Ріхарда Вагнера, а також про “Парсіфаль” Вагнера»³ видана 1883 року – у рік смерті композитора. Вона цікава й для сучасного читача з огляду на сприйняття у XIX столітті музичної культури і, зокрема, опери. Автор характеризує дискусії про жанр і шляхи його розвитку: «Для одних опера є вершиною музики, і <...> найпрекраснішим мистецьким твором; інші зовсім не знаходять у ній підстав для мистецької правдивості»⁴. Ті, що в музиці шукають лише приємне звучання, провадить далі автор, у сприйнятті творчості Вагнера, закидають йому трудне інструментування і брак відомих арій, і таких слухачів не переконають жодні теоретичні висновки. Натомість, для автора Вагнер є «істотним і цілком засадничим новатором в музичній сфері, апостолом незнаних раніше ідей»⁵. Далі Л. Пінінський аналізує реформи Вагнера в оперній музиці, особливості його музичної мови, роль драматичного і поетичного компонентів, ілюструючи прикладами з публіцистичних праць композитора й опер. Автор також розглядає питання психологічного сприйняття: який вплив чинить музика на людину і чому так сильно, на його думку, вражає музика Вагнера. Окремий розділ книги присвячений опері «Парсіфаль».

Інша праця Л. Пінінського «“Парсіфаль” Вагнера по тридцяти роках»⁶ видана 1914 року до 30-х роковин композитора. Саме в цей час закінчився термін вимоги

¹ Gruder L. Pierścień Nibelunga R. Wagnera // Wiadomości artystyczne. Lwów, 1898. Rok II. No. 27, 10 października. S. 203.

² Gruder L. “Mowa Lasu” Ryszarda Wagnera (Siegfried) // Wiadomości artystyczne. Lwów, 1899. Rok III. No. 5, 1 marca S. 33–36.

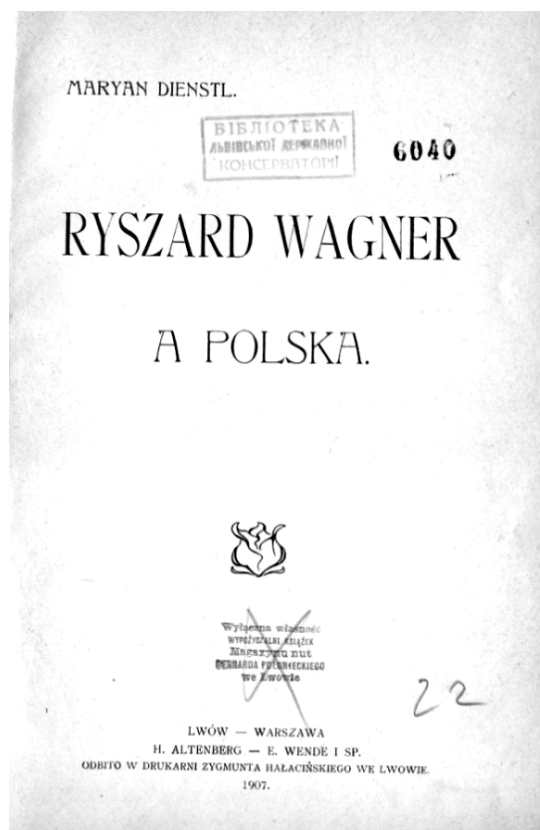
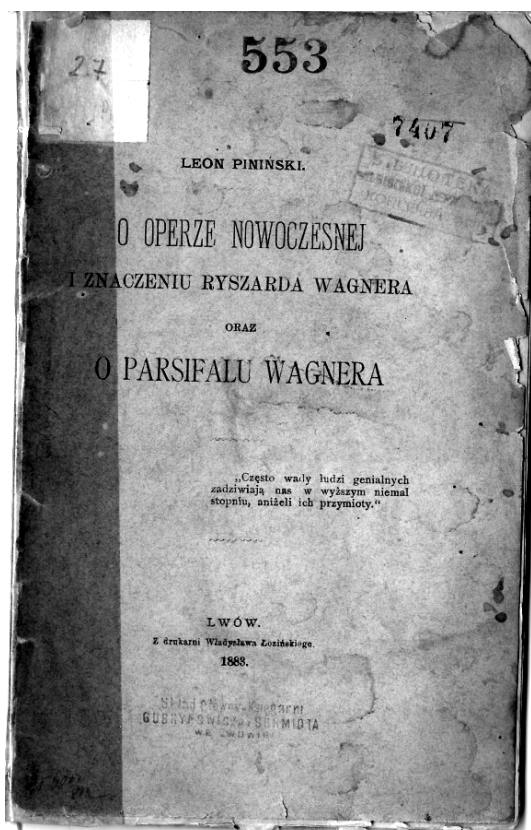
³ Piniński L. O operze nowoczesnej i znaczeniu Ryszarda Wagnera oraz o Parsifalu Wagnera. Lwów : W. Łoziński, 1883. 108 s.

⁴ Там само. С. 14.

⁵ Там само. С. 32.

⁶ Piniński L. Parsifal Wagnera po latach trzydziestu. Lwów : Główny skład w księgarni H. Altenberga, 1914. 50 s.

Вагнера виставляти цю оперу лише в Байройті. Автор аналізує її постановки в інших театрах світу, наголошуючи, що в Байройті вона справляє найбільше враження¹. Л. Пінінський розмірковує про доцільність увиразнення релігійних моментів у «Парсіфалі», які, на його думку, не варто виявляти на сцені, бо вже достатньо означені музикою (вказуючи на символізм окремих лейтмотивів)².

Видання Л. Пінінського «Про сучасну оперу і значення Р. Вагнера, а також «Парсіфаль» Вагнера» (Львів, 1883) та М. Дінстля «Ріхард Вагнер і Польща» (Львів-Варшава, 1907).

У 1907 році А. Бандровський-Сас видав невеликий довідник кишенькового формату «Перстень нібелунга» – трилогія з прологом Р. Вагнера. Тематичний розбір з аналізом головних лейтмотивів ілюстрований прикладами³. У першій її частині він уміщує лібрето всіх частин «Персня нібелунга», у другій – детальний опис використання та появи лейтмотивів у тетралогії (наводить 83 лейтмотиви, ілюструючи їх нотними прикладами). Зручними є додатки: у першому названо всіх героїв «Персня нібелунга» та їх появу в чотирьох операх; у другому додатку наведено 83 лейтмотиви і зазначено їх наявність чи відсутність у всіх діях (сценах) тетралогії. Очевидно, такий довідник зручний для ознайомлення з тетралогією та був підказкою для слухача.

¹ Pininski L. Parsifal Wagnera po latach trzydziestu. Lwów : Główny skład w księgarni H. Altenberga, 1914. S. 6.

² Там само. С. 10.

³ Bandrowski A. Pierścień Nibelunga – trylogia z prologiem R. Wagnera. Rozbiór tematyczny z analizą motywów przewodnich ilustrowaną przykładami. Lwów : Piller Neumann i Sp.; Warszawa : E. Wende i Sp., 1907. 119 s.

На початку ХХ ст. у Львові були видані публіцистичні твори Р. Вагнера. Збереглися примірники праць «Мистецтво і революція»¹ у польському перекладі Юзефа Месніла (Józef Mesnił, 1904) та «Опера і драма» в перекладі Мар'яна Дінстля (Maryan Dienstl, 1907)². Вступну статтю до видання праці «Опера і драма» («Ryszard Wagner a Polska» («Ріхард Вагнер і Польща»)) написав перекладач М. Дінстль. Того ж року праця вийшла окремим виданням. Автор пробує, за його словами: «Кинути промінь світла на стосунок творця музичної драми і поляків»³. Праця має два розділи: у першому, аналізуючи біографію Вагнера, автор стверджує, що на формування його політичних поглядів вплинули польські повстання 1830–1832 рр.⁴, після яких багато поляків утікало до Лейпцига, де на той час мешкав композитор. Біженців радо вітали студенти, які шукали їх товариства. Сам Вагнер так згадував про ті події: «Горді і прекрасні постаті польських емігрантів захопили мене так, що жваво співчуваючи нещасній втраті їхньої Вітчизни, сам особисто з ними познайомився»⁵. Під враженнями тих подій молодий композитор почав писати увертюру «Польща» («Полонія»), яку завершив 1836 року⁶. Подальший, дещо імпульсивний задум – написати оперу «Костюшко» на текст друга Генрика Лаубе (Heinrich Laube), який так і не був утілений⁷. У другій частині праці йдеться про польські постановки опер Вагнера 1867–1907 рр. у Львові й Варшаві.

Про публікації перекладів інших творів Р. Вагнера відомостей немає, але зважаючи на те, що офіційною мовою в імперії була німецька, і нею вільно володіла більшість освіченого населення, вірогідно, що праці композитора читали в оригіналі. Одна з перших польських монографій про Вагнера належала Здзіславу Яну Яхімецькому (Zdzisław Jan Jachimecki). Він народився у Львові, закінчив консерваторію Галицького музичного товариства 1901 року. Згодом продовжив музикологічні студії у Віденському університеті у Гвідо Адлера, одночасно з композиції – в Арнольда Шенберга, а також вивчаючи філософію, історію мистецтва та слов'янську філологію. Здобув ступінь доктора за працю «Псалми Миколая Гомулки» («Psalmi Mikołaja Gomułki») 1906 року. Згодом оселився у Кракові і викладав теорію та історію музики в Ягеллонському університеті. З.-Я. Яхімецький в міжвоєнний період особливо плідно популяризував музику, організовував концерти, був автором радіопередач, постійним критиком у газетах і журналах: «Echo muzyczne» («Музична луна»), «Czas» («Час»), «Dziennik Polski» («Польський щоденник»), «Ilustrowany Kurier Codzienny» («Ілюстрований щоденний кур'єр»), «Kurier Poznański» («Познанський кур'єр»), «Kurier Literacko-Naukowy» («Літературно-науковий кур'єр»), «Przegląd Współczesny» («Сучасний огляд») тощо. Після Другої світової війни очолив новостворений Інститут музикології в Ягеллонському університеті, яким керував до смерті 1953 року. Поряд з Адольфом Хибінським його вважають засновником польського музикознавства. У своїх працях найбільше уваги він присвячує історії польської музики – від найдавніших

¹ Wagner R. Sztuka i rewolucja / przełożył z niem. J. Mesnil. Lwów : Polskie Towarzystwo Nakładowe, 1904. 66 s.

² Wagner R. Opera i dramat / przełożył z niem. i zaopatrzył wstępem M. Dienstl. Cz. I. Opera a istota muzyki. Lwów ; Warszawa : H. Altenberg ; E. Wende i sp., 1907. 155 s.

³ Dienstl M. Ryszard Wagner a Polska. Lwów ; Warszawa : H. Altenberg ; E. Wende i sp., 1907. С. 5.

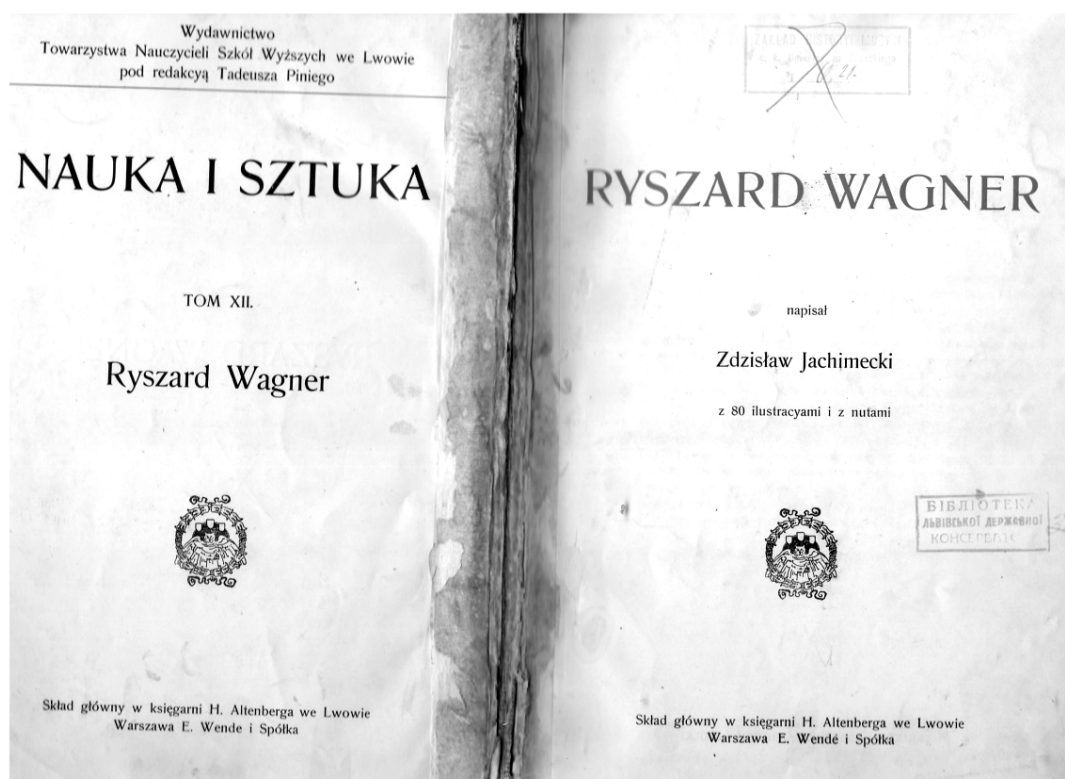
⁴ Там само. С. 10.

⁵ Там само. С. 14.

⁶ Там само. С. 13–14.

⁷ Там само. С. 21.

часів до сучасності, характеризує такі постаті польської культури, як Миколай Гомулка, Адам Яжембський (Adam Yazhembsky), Марчин Мільчевський (Mielczewski, Marcin), Бартоломей Пенкель (Bartłomiej Peńkiel), Фридерик Шопен, Станіслав Монюшко, Владислав Желенський (Władysław Żeleński), Кароль Шимановський та ін. Йому належать праці про творчість світових композиторів – Йозефа Гайдна, Вольфганга Амадея Моцарта, Гуго Вольфа, та, зокрема, Ріхарда Вагнера. Монографія «Ryszard Wagner» (Ріхард Вагнер) З. Яхімецького (1911)¹ видана у Львові, Варшаві і Кракові, але розповсюджувалася «Товариством вчителів вищих шкіл у Львові». Книга була доступна у Польщі для любителів творчості композитора. У вступі автор визначає для себе завдання: «Укласти матеріал цієї книжки в такий спосіб, щоб заохотити читачів докладніше пізнати геніальну творчість великого митця»². Автор наводить біографію композитора, аналізує його твори, розглядає естетичні й філософські погляди, оточення. Книга містить багато нотних прикладів та ілюстрацій.

З. Яхімецький «Ріхард Вагнер» (Львів – Варшава, 1911).

Значна кількість статей про Ріхарда Вагнера і рецензій на виконання його творів належать українським музикознавцям і критикам першої половини ХХ ст. – Василю Барвінському, Антіну Рудницькому, Володимиру Левицькому, Борису Кудрику, Михайлу Островерсі, Станіславу Людкевичу. Вони публікувались у часописах «Діло», «Новий час», «Дзвони», «Мета» тощо. Їх тематика може бути матеріалом для окремої статті, присвяченої рецепції творчості Р. Вагнера в музичній культурі Львова.

¹ Jachimecki Z. Ryszard Wagner. Warszawa : E. Wende, Lwów : H. Altenberg : W-wo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych we Lwowie, 1911. 290 s.

² Там само. С. 5.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кияновська Л. О. Опери Вагнера на львівській сцені // Українська музика : наук. часопис. Львів, 2013. Число 2 (8). С. 66–74.
2. Олійник С. Ф. Рецепція творчості Ріхарда Вагнера в музичній культурі Львова // Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка. Вип. 35 : Музикознавчі студії. Львів, 2015. С. 102–112.
3. Паламарчук О. Р. Твори Ріхарда Вагнера на львівській сцені // Просценіум : театрознав. журн. Львів, 2003. № 3 (7). С. 11–15.
4. Старух Т. Музичне мистецтво Львова: становлення фортепіанного виконавства і педагогіки у другій половині 19 – першій третині 20 ст. Львів : ВМІ ім. М. Лисенка, 1997. 168 с.
5. Терещенко А. Львівський оперний. Епоха Т. Павліковського в контексті міжнародних зв'язків // *Musica Galiciana*. Tom VII / red. L. Mazepa. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. С. 130–135.
6. Bandrowski A. Pierścień Nibelunga – trylogia z prologiem R. Wagnera. Rozbiór tematyczny z analizą motywów przewodnich ilustrowaną przykładami. Lwów : Piller Neumann i Sp. ; Warszawa : E. Wende i Sp., 1907. 119 s.
7. Dankowska J. Muzykolodzy lwowscy o Wagnerze (na przełomie XIX i XX wieku) // *Musica Galiciana*. Tom VII / red. L. Mazepa. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2003. S. 136–147.
8. Dienstl M. Ryszard Wagner a Polska. Lwów ; Warszawa : H. Altenberg ; E. Wende i sp., 1907. 46 s.
9. Gruder L. „Mowa Lasu” Ryszarda Wagnera (Siegfried) // *Wiadomości artystyczne*. Lwów, 1899. Rok III. No. 5, 1 marca. S. 33–36.
10. Gruder L. Pierścień Nibelunga R. Wagnera // *Wiadomości artystyczne*. Lwów, 1898. Rok II. No. 27, 10 października. S. 201–203.
11. Jachimecki Z. Ryszard Wagner. Warszawa : E. Wende, Lwów : H. Altenberg : W-wo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych we Lwowie, 1911. 290 s.
12. Kyyanovska L., Petruk S. Wagner-Rezeption in der Musikkultur Lembergs (Polen / Ukraine) // *Richard Wagner. Persönlichkeit, Werk und Wirkung* / Hrsg. H. Loos ; Red. K. Stöck. Markkleeberg : Richard-Wagner-Verband ; Leipzig : Helmut Loos und Sax-Verlag Beucha, 2013. S. 427–437.
13. Pininski L. Parsifal Wagnera po latach trzydziestu. Lwów : Główny skład w księgarni H. Altenberga, 1914. 50 s.
14. Piniński L. O operze nowoczesnej i znaczeniu Ryszarda Wagnera oraz o Parsifalu Wagnera. Lwów : W. Łoziński, 1883. 108 s.
15. Tannhäuser i turniej śpiewaków w Wartburgu. Opera w trzech aktach. Słowa i muzyka R. Wagnera. Lwów : Nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1897. 57 s.
16. Wagner R. Opera i dramat / przełożył z niem. i zaopatrzył wstępem M. Dienstl. Cz. I. Opera a istota muzyki. Lwów ; Warszawa : H. Altenberg ; E. Wende i sp., 1907. 155 s.
17. Wagner R. Sztuka i rewolucja / przełożył z niem. J. Mesnil. Lwów : Polskie Towarzystwo Nakładowe, 1904. 66 s.
18. Wypych-Gawrońska A. Lwowski teatr operowy i operetkowy w latach 1872–1918. Kraków : Universitas, 1999. 407 s.

REFERENCES

1. Kyianovska, L. (2013). Richard Wagner's Operas in Lviv Stage. *Ukrainian Music: Scientific Journal*, 2 (8) [Opery Vahnera na lvivskii steni. *Ukrainska muzyka: nauk. chasopys*, 2 (8)]. Lviv, pp. 66–74 [in Ukrainian].
2. Oliinyk, S. (2015). The Perception of Richard Wagner's Oeuvre in Lviv Musical Culture. *Musicological Studies: Scientific issues of Mykola Lysenko Lviv National Music Academy*, 35 [Retseptsiia tvorchosti Rikharda Vahnera v muzychnii kulturi Lvova. *Naukovi zbirky Lvivskoi natsionalnoi muzychnoi akademii imeni M. V. Lysenka*. Vyp. 35: Muzykoznavchi studii]. Lviv, pp. 102–112 [in Ukrainian].
3. Palamarchuk, O. (2003). Richard Wagner's Works on the Lviv Stage. *Prostsenum*, 3 (7) [Tvory Rikharda Vahnera na lvivskii steni. *Prostsenum*, 3 (7)]. Lviv, pp. 11–15 [in Ukrainian].
4. Starukh, T. (1997). *Musical Art of Lviv: The Formation of Piano Performance and Pedagogy in the Second Half of 19th – the First Third of the 20th Century* [Muzychne mystetstvo Lvova: stanovlennia fortepiannoho vykonavstva i pedahohiky u druii polovyni 19 – pershii tretyni 20 st.]. Lviv: VMI im. M. V. Lysenka, 168 p. [in Ukrainian].
5. Tereshchenko, A. (2003). Lviv Opera. T. Pavlikovsky' epoch in the International Relations Context [Lvivskiy opernyi. Epokha T. Pavlikovskoho v konteksti mizhnarodnykh zviazkiv]. *Musica Galiciana*, (VII). In: L. Mazepa, ed. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, pp. 130–135 [in Ukrainian].
6. Bandrowski, A. (1907). *Ring of the Nibelung – the Trilogy with Prologue by R. Wagner. The Themes and the Main Leitmotifs Analysis Illustrated by the Examples* [Pierścień Nibelunga – trylogia z prologiem R. Wagnera. Rozbiór tematyczny z analizą motywów przewodnich ilustrowaną przykładami]. Lviv: Piller Neumann i Sp.; Warszawa: E. Wende i Sp., 119 p. [in Polish].
7. Dankowska, J. (2003). Lviv Musicologists about Wagner (at the turn of the 19th and 20th centuries) [Muzykolodzy lwowscy o Wagnerze (na przełomie XIX i XX wieku)]. In: L. Mazepa, ed. *Musica Galiciana*, VII. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, pp. 136–147. [in Polish].
8. Dienstl, M. (1907). *Richard Wagner and Poland* [Ryszard Wagner a Polska]. Lviv, Warszawa: H. Altenberg; E. Wende i sp., 46 p. [in Polish].
9. Gruder, L. (1899). 'The Forest Language' by Richard Wagner (Siegfried) ["Mowa Lasu" Ryszarda Wagnera (Siegfried)]. *Wiadomości artystyczne*. Lviv, pp. 33–36 [in Polish].
10. Gruder, L. (1898). The Ring of the Nibelung by R. Wagner [Pierścień Nibelunga R. Wagnera]. *Wiadomości artystyczne*, pp. 201–203 [in Polish].
11. Jachimecki, Z. (1911). *Richard Wagner* [Ryszard Wagner]. Warszawa: E. Wende, Lviv: H. Altenberg: W-wo Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych we Lwowie, 290 p. [in Polish].
12. Kyyanovska, L. and Petruk, S. (2013). Perception of Wagner in the music culture of Lviv (Poland / Ukraine) [Wagner-Rezeption in der Musikkultur Lembergs (Polen / Ukraine)]. *Richard Wagner. Persönlichkeit, Werk und Wirkung*. Leipzig: Helmut Loos und Sax-Verlag Beucha, pp. 427–437.
13. Piniński, L. (1914). *Wagner's Parsifal after thirty years* [Parsifal Wagnera po latach trzydziestu]. Lviv: Główny skład w księgarni H. Altenberga, 50 p. [in Polish].
14. Piniński, L. (1883). About Modern Opera and Richard Wagner's Significance and Parsifal by Wagner [O operze nowoczesnej i znaczeniu Ryszarda Wagnera oraz o Parsifalu Wagnera]. Lviv: W. Łoziński, 108 p. [in Polish].
15. Tannhäuser i turniej śpiewaków w Wartburgu. Opera w trzech aktach. Słowa i muzyka R. Wagnera. (1897). Lviv: Nakładem księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 57 p. [in Polish].
16. Wagner, R. (1907). Opera and Drama. Part I. Opera and the essence of music [Opera i dram. Cz. I. Opera a istota muzyki. Przełożył z niem. i zaopatrzył wstępem M. Dienstl]. Lviv, Warszawa: H. Altenberg; E. Wende i sp., 155 p. [in Polish].
17. Wagner, R. (1904). *Art and Revolution* [Sztuka i rewolucja. Przełożył z niem. J. Mesnil]. Lviv: Polskie Towarzystwo Nakładowe, 66 p. [in Polish].
18. Wypych-Gawrońska, A. (1999). *Lviv Opera and Operetta Theater in 1872–1918* [Lwowski teatr operowy i operetkowy w latach 1872–1918]. Krakow: Universitas, 407 p. [in Polish].

Олийнык С. Ф. Творчество Рихарда Вагнера в музыковедческих работах польских и львовских авторов конца XIX – начала XX века. Охарактеризованы переводы опер и работ композитора, монографии и статьи в прессе о творчестве Р. Вагнера, изданные во Львове на польском языке в конце XIX – начале XX века. Интерес к музыке Вагнера во Львове возрос во второй половине XIX – начале XX в., когда в театрах были поставлены большинство его опер. Особенность рецепции во Львове музыкальных драм композитора заключается в том, что большинство постановок, кроме первой, были осуществлены на польском языке. Рассмотрена история постановок во Львове опер «Тангейзер», «Лоэнгрин», «Риенци», «Летучий голландец», тетралогии «Кольцо нибелунга», а также их переводы на польский язык. Интерес к творчеству Р. Вагнера побудил к переводам его публицистических работ («Искусство и революция», «Опера и драма»), а также к созданию популярных статей, музыковедческих исследований, монографий, изданных во Львове или созданных львовскими исследователями. Проанализированы труды Леона Грудера («Кольцо нибелунга» Р. Вагнера), «Шелест Леса» Рихарда Вагнера («Зигфрид»)), Александра Бандровского-Саса («Кольцо нибелунга» – трилогия с прологом Р. Вагнера. Тематический разбор с анализом главных лейтмотивов иллюстрированный примерами), Леона Яна Пининского («О современной опере и значении Рихарда Вагнера, а также о “Парсифале” Вагнера», «“Парсифаль” Вагнера тридцать лет спустя»), Марианна Динстля («Рихард Вагнер и Польша»), Здзислава Яхимецкого («Рихард Вагнер»).

Ключевые слова: музыкальная культура Львова, Рихард Вагнер, опера, перевод на польский язык, музыковедческие труды.

Oliinyk Stefaniia Fedorivna – senior lecturer at the Chair of Composition and History of Music at Mykola Lysenko Lviv National Music Academy.

ORCID iD. <https://orcid.org/0000-0001-8424-0906>

Polish Translations and Musicological Works of Lviv Authors Devoted to Richard Wagner’s Oeuvre at the end of the 19th – early 20th Century.

Relevance of the study: it is proved the actuality of research concerning the regional musical culture from past to nowadays, in particular, variable social perception of the composer’s oeuvre and its characteristic displays, due to different historical, political, national, artistic and cultural factors of the period of research.

One of the feature of Lviv musical life from the middle of the 19th – till the beginning of the 20th century is a great admiration the music of German composer Richard Wagner and production on Lviv stage most of his operas, as “Tannhauser”, “Lohengrin”, “Rienzi”, “The Flying Dutchman”, the whole tetralogy “Ring of the Nibelung”. A great popularity of composer’s oeuvre led to a publication in Lviv or by Lviv researches the translations of R. Wagner’s articles, musicological studies, articles and reviews in the press, translations of his operas. The most of them, as the operas’ performance on Lviv stage, were produced on Polish language.

The greatest factor of Wagner popularity in the second half of the 19th and early 20th centuries in Lviv musical culture is probably orientation on the musical life of the capital of Austro-Hungarian Empire, recognition of one or the other composers in Vienna, and also the desire of local citizens to overcome the “provincial status”, at least in culture life. However, his operas were not performed on original language, but in polish translation, except the first “Tannhauser” performance in 1867. This fact reflects the regional historical and national conditions of that time, as increasing the political influence of the polish community.

Main objective of the study is the analysis of polish translations and musicological works of Lviv' authors devoted to Richard Wagner at the end of the 19th – beginning of 20th century, which are a vivid evidence of the historical and political conditions of that time, in particular, political and culture influence of the polish community in Lviv.

General method of the study was to collect, analyze and introduce into scientific compendium the polish translations and musicological works of Lviv' authors devoted to Richard Wagner, which are saved in the city archives of Lviv. In this article these works are analyzed at the first time, and also biographical information about their authors – Lviv' researchers is listed.

The most of actual polish translations of composer's music dramas made Alexandr Bandrowski-Sas, Lviv opera singer, the famous performer of Tannhauser, Lohengrin, Walter, Siegmund parts in Wagner's operas. He translated some operas as "Rienzi", "The Master-Singers of Nuremberg", all parts of "Ring of the Nibelung". The first translation of "Lohengrin" related to Aureli Urbanski. Teodor Mianowski translated "Valkyrie" and "The Flying Dutchman", that were in repertoire of new founded Great City Theatre (now is Lviv Opera House). The "Tannhauser" translator is unknown. The oldest edition of "Tannhauser" libretto translated on polish language without any author appointed, what we found in Lviv city archives, was published to 'the first performance at Skarbek theatre on April 13 in 1897 in Lviv'.

The first musicological researches devoted to Wagner appeared at Lviv newspapers and editions at the end of 19th – at the beginning of 20th century. They introduced readers the individual musical language, Wagner's reformers in opera genre, a plot of his musical dramas, in such way preparing the audience for listening. Several authors dedicated their researches to "Ring of the Nibelung" tetralogy, the parts of which hadn't produced on the Lviv stage yet. The researches by Doctor Leon Gruder were published in Lviv newspaper "Wiadomości artystyczne" (The Art News). In the article "Ring of the Nibelung by R. Wagner" Leon Gruder told readers about Vienna production of whole "Ring of the Nibelung" tetralogy. Another article "'The Forest Language' by Richard Wagner (Siegfried)" by Leon Gruder dedicated to second scene "The Forest Language" from the second act of opera "Siegfried".

One of the earliest researches dedicated to Wagner belongs to Leon Pininski. The Count Leon Jan Pininski was a doctor of law and a rector of Lviv University, governor of Galicia in 1898–1903, also the art lover. His work "O operze nowoczesnej i znaczeniu Ryszarda Wagnera oraz o Parsifalu Wagnera" (About the modern opera and Richard Wagner significance and about Wagner's Parsifal) was published in 1883. The author describes the content of discussions on the theme of the operatic genre and the probably ways of its development. The other work "Parsifal Wagnera po latach trzydziestu" (Parsifal by R. Wagner after thirty years) by L. Pininski has been issued in 1914 before the 30th anniversary of composer death.

A. Bandowski-Sas in 1907 has published a small handbook "Pierścień Nibelunga – trylogia z prologiem R. Wagnera. Rozbiór tematyczny z analizą motywów przewodnich ilustrowaną przykładami" (Ring of the Nibelung – the trilogy with prologue by R. Wagner. The themes and the main leitmotifs analysis are illustrated by the examples). The author introduces to the readers: in the first part – a plot of all the parts of "Ring of the Nibelung"; in the second part – the detailed description of the tetralogy's leitmotifs (83 leitmotifs were given with score examples). Extremely convenient are applications: in the first one all the heroes of "Ring of the Nibelung" are listed; in the second one 83 leitmotifs are given and their presents or absents in all trilogy actions.

At the beginning of 20th century the translations of R. Wagner's articles were published in Lviv. In particular, addition of "Art and Revolution" in polish translation by J. Mesnil (1904) and "Opera and Drama" in polish translation by M. Dinstl (1907) are preserved. The introduce article to "Opera and Drama" addition is called "Ryszard Wagner a Polska" (Richard Wagner and Poland),

had written by translator Marian Dienstl. In the same year, this work was published in a separate edition. In this work author analyzes relations between Wagner and Poles. The work has two parts; at the first one author analyzes composer's biography and argues that the formation of Wagner's political views influenced by the Polish rebellions during 1830–1832, after which many Poles escaped to Leipzig, where young composer was living. Under the impression of those events, the young composer began to write an overture "Polonia", which was completed only in 1836. In the second part of work author told about the Polish productions of Wagner's opera in 1867–1907 in Lviv and Warsaw.

There is no information about the others Wagner's articles additions in Polish translation. However, the fact that the official language of the Empire was German and most of the educated population spoke it fluently, it is likely, that Wagner's works were read in the original.

One of the first Polish books about Wagner was written by Zdzisław Jan Jachimecki. Book "Ryszard Wagner" (Richard Wagner) by Z. Jachimecki issued in 1911 in Lviv and Warsaw, was published in Krakow. In the introduction author sets himself a task to submit the material of the book so as to encourage readers to know better genius Wagner's oeuvre. The author submits a biography of the composer, his works and their analysis, reviews the aesthetic and philosophical views of the composer, describes his environment. The book contains a lot of scores examples and illustrations.

Conclusions. Many of musicological works of Lviv authors devoted to Richard Wagner's oeuvre at the end of the 19th – beginning of 20th century is introduced into scientific compendium at the first time in this article. Displays of public perception, as the translation of the libretto into Polish language, to explain historical, political and cultural situation of that time and allows following distinct artistic priorities of musical culture of Lviv of the past.

Keywords: musical culture of Lviv, Richard Wagner, opera, Polish translations, musicological works.